

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

THOMAS KUHN'UN FELSEFESİ

ve

TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA KARAKÖSE

FELSEFE ANABİLİM DALI

ANKARA 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**THOMAS KUHN'UN FELSEFESİ
VE
TÜRKİYE'YE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA KARAKÖSE

FELSEFE ANABİLİMDALI

PROF. DR. HALİL RAHMAN AÇAR

Tez Danışmanı

ANKARA-2020

ABSTRACT

The Philosophy of Thomas Kuhn and its Reflection on Turkey

This study investigates Thomas Kuhn's philosophy that had broad influence in philosophy of science by his book *The Structure of Scientific Revolutions*, and the contributions of his philosophy to Turkish philosophical literature. Kuhnian part of the picture of science debates brings to light considering the works done in Turkey upon the philosophy of Kuhn.

In the first part of the thesis, T. Kuhn's life and works are mentioned. The second part focuses on Kuhn's philosophy of science and the concept of paradigm. In the third part, publications on the Kuhnian understanding of science are determined and in the fourth part, finally, general evaluations are made on these publications and studies.

Keywords: Incommensurability, Paradigm, Science, Scientific Revolutions, Thomas Kuhn

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii-iv
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
TABLolar DİZİNİ.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. THOMAS KUHN VE ENTELEKTÜEL GELİŞİMİ.....	3
2.1. Kuhn'un Hayatı	3
2.2. Kuhn'un Eserleri	4
2.2.1. Türkçe'ye Kazandırılan Eserleri.....	4
2.2.2. Çevrilmeyen Makaleleri.....	7
2.2.3. Türkçe'ye Çevrilmiş Makaleleri.....	7
3. THOMAS KUHN'UN BİLİM ANLAYIŞI.....	10
3.1. Olağan Bilim ve Paradigma Kavramı.....	18
4. KUHN'UN BİLİM FELSEFESİ'NİN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI	36
4.1. Kuhn Üzerine Kitaplar	36
4.1.1. Çeviri Kitaplar.....	36
4.1.2. Telif Kitaplar	38
4.2. Kuhn Üzerine Makaleler.....	38
4.2.1. Kuhn Üzerine Çeviri Makaleler	52
4.3. Kuhn Üzerine Yazılan Lisansüstü Tezleri	52
4.3.1. Lisansüstü Çalışmalar	52
4.3.1.1. Yüksek Lisans Tezleri.....	52
4.3.1.2. Doktora Tezleri	59
5. ÇALIŞMALARI DEĞERLENDİRME.....	63
5.1. Kuhn'un Kendi Eserlerinin Çevirisi Üzerine Düşünceler	63

1. GİRİŞ

Felsefenin en temel tartışma konularından biri olan bilgiye nasıl ulaşılabileceği sorunu yüzyıllarca bilim felsefesi alanında yer edinmiş ve düşünürlerin ilgilendiği bir problem olmuştur. Buna göre deneyci, akılcı, sezgici, pragmatik, pozitivist birçok yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bilim alanında Auguste Comte'un ortaya attığı pozitivist anlayış büyük kabul görmüş ve bilimsel bilginin yalnızca deney ve gözlem yoluyla elde edilebileceği fikri yerleşmiştir.

Thomas Kuhn'un *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı kitabının yayınlanmasıyla bu yaygın bilim anlayışı büyük bir krize girmiştir. Bilim dünyasını şaşkırtan ve bilim camialarında geniş yankılar uyandıran bu eserde Kuhn, geleneksel bilimsel ilerleme anlayışına ve bilimsel bilginin elde edilmesinde etkili olan unsurlara yönelik yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Buna göre bilim, bilgilerin birikmesiyle üst üste yığılarak ilerleyen bir faaliyet değil, kırılma ve kopmalarla kesintiye uğrayan, devrimci dönüşümlerle gelişen bir süreçtir. Kuhn, Pozitivist anlayıştan farklı olarak bilimsel sonuçlarla değil, bilimsel süreçle ilgilenmiş, bu süreçlerde yaşanan aşamaları kurgulamış ve bu aşamalarda etkili olan bazı metafiziksel faktörleri bilimsel faaliyetin içinde değerlendirmiştir.

Bu çalışma Türkiye literatüründe Kuhn ile ilgili yazılan eserlerin içeriği, niteliği Kuhn'un bilim felsefesini ve onun düşüncelerinin Türkiye literatürüne yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bugüne kadar Kuhn'cu bilim anlayışı üzerine yansımalarının doğrudan bir inceleme konusu yapılmayışı bu çalışmanın konusunu belirlemede etkili olmuştur. Bu çalışma Kuhn felsefesini tanıma ve Kuhn'un çalıştığı konular hakkında bilgi sahibi olmak bakımından önem arz etmektedir. Türkiye'de bilim felsefesi çalışmaları oldukça sınırlı olması nedeniyle bilim felsefesi alanına katkı sağlayan felsefecilerin çalışmaları ve bu çalışmaların toplanarak Lisansüstü olarak incelemeyi hak etmektedir.

Çalışmanın Thomas Kuhn ve Entelektüel Gelişimi başlıklı birinci bölümünde Kuhn ve onun entelektüel gelişimine yer verilmiştir. Kuhn'un düşüncelerini anlamak için hayatı ve yetiştiği düşünce ortamından kısaca bahsedilmiştir. Bu bölümde Kuhn'un kendi eserleri, düşünürün çalışma alanını anlamak amacıyla işlenmiştir. Kuhn'un yetiştiği düşünce ortamını anlamak ve eserlerini tanımak, onun bilim felsefesini anlamak bakımından önemlidir. Bu bölümde Kuhn'un Türkçe'ye çevrilen, Türkçe çevirisi olmayan eserlerine ve Türkçe'ye çevrilen makalelerine yer verilmiştir.

2. THOMAS KUHN ve ENTELEKTÜEL GELİŞİMİ

2.1 Kuhn'un Hayatı

Thomas S. Kuhn, 18 Temmuz 1922'de Cincinnati'de (ABD) dünyaya gelmiş, Harvard Üniversitesinde fizik üzerine yaptığı doktorasını tamamlamış ve 1949'da asistan profesör olarak çalışmaya başlamıştır. Kuhn, kendi alanı dışında bilim felsefesi ve genel eğitim alanlarıyla da ilgilenmiştir. 1956'da California Üniversitesi'ne geçer ve profesör ünvanını burada almış ve 1962'te Princeton Üniversitesi'nde bilim felsefesi ve tarih profesörü olarak görev yapmış, 1979'da ise Boston'a dönerek Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde profesör olarak çalışmaya devam etmiştir. Bilim tarihi çalışmaları nedeniyle George Sarton ödülüne layık görülmüş ve birçok üniversiteden fahri doktora ünvanı almıştır. Kuhn, hayatının son yıllarında kansere yakalanmış ve 1996 yılında vefat etmiştir.¹

Thomas Kuhn, bilim tarihiyle bilim insanı olmayanlara fizik biliminin tanıtıldığı bir programda karşılaşmış, bu program o zamana kadarki bilimsel kuram, uygulama, bilimin doğası hakkındaki temel kavrayışlarını sarsmış ve amatör bir şekilde bilim felsefesi ve bilimsel eğitime ilgi duymaya başlamıştır. Bu nedenle tarihsel gerçeklerdeki çelişkiler onu tarihsel sorunlar yerine işin kendi tarihine yönlendirmiş olan felsefi kaygılar duymasına neden olmuştur. 1962'de yayınladığı *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*² adlı eseri birkaç makale dışında kaygılarının karşılık bulduğu ilk eseridir. Bu eser bilim adamı olmaktan bilim tarihçisi olmaya nasıl geçtiğini ifade etmektedir.³

Bilim tarihçisi olmasındaki en büyük etken Harvard Üniversitesi'ndeki *Araştırmacılar Birliğinde Genç Araştırmacı* olarak özgür bir dönem geçirmesi ve kendini bilim tarihine adanmasıdır. Bu dönemde Alexandre Koyre, Emile Meyerson, Helene Metzger, Annelise Maier gibi bilimsel düşünmenin ne demek olduğunu diğerlerinden daha açık bir şekilde gösterebilen isimlerin çalışmalarıyla ilgilenmiştir. Bu kişilerle birlikte *Great Chain of Being* (Varlığın Büyük Zinciri) adlı eseriyle A.O. Lovejoy da Kuhn'u bilimsel düşünce tarihinin nasıl bir süreçle ilerlediği konusunda etkilemişlerdir.

¹ **Ömerustaoglu, Adnan** (1999) 'Thomas S. Kuhn'un Bilim Felsefesi', (Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1.

² **Kuhn, Thomas** (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*, Licensed by the University of Chicago Press.

³ **Kuhn, Thomas** (2019) *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (Çeviren: Kuyaş, Nilüfer) 10. Baskı, İstanbul, Kırmızı Yayınları, s. 61. Bu eser *Bundan sonra "BDY" olarak kısaltılacaktır.

6. SONUÇ

Thomas Kuhn *BDY* eseriyle, temelde batının geleneksel ilerleme anlayışını hedefe almıştır. O, belirli bir felsefeye ya da tarihe dayanarak bilim veya ilerleme olarak gösterilen sonuçların yanıltıcı olabileceğine dikkat çekmiştir. Ulaşılan aşamanın varılabilecek en iyi aşama olarak gösterilmesi tarihi tahrif etmekte ve artık alışkanlık haline gelmektedir. Kuhn tarihi, empirist geleneğin gerektirdiği gibi yazarlara karşı yine aynı tarihe bakarak bambaşka bir ilerleme modeli ve felsefi sonuçların çıkarılabileceğine inanmaktadır. İşte *BDY*, böyle bir inancın ürünüdür.

Bilim tarihine baktığımızda Kuhn'a göre bilimin kesintisiz kümülatif olarak değil, devrimci dönüşümlerle gelişen bir yapıda olduğunu görebiliriz. Kuhn, tarihe başvurarak pozitivist ampirist bilimsel ilerleme modeline karşı çıkmaktadır. Klasik anlamda bir ilerleme olabilmesi için ortak nesnel bir ölçüt gereklidir. Fakat Kuhn, böyle nesnel bir ölçütün bulunmadığını, ilerlemenin kendi içinde tutarlı kavramsal devrimlerle gerçekleştiğini düşünmektedir. Rakip kuramlar arasında nesnel bir ölçüt bulunmadığından, bilimsel ilerleme için kuramlar arasında seçim yapacak olan bilimsel akılcılıktır. Bilimsel bilgi, onu yapanların inanç ve seçimlerine bağlı olmakla birlikte bu seçimi etkileyen sosyolojik ve psikolojik faktörler bulunmaktadır. Kuhn, seçiminde metafiziksel öğelerin etkili olduğu, birbiriyle rekabet eden bu kuramlara paradigma adını vermiştir.

Paradigma seçimi olağan bilimi getirir ve olağan bilimin çıkmaza girmesiyle bilimsel devrimler gerçekleşir. Kuhn tarihsel örneklere dayanarak böyle bir bilimsel gelişim modeli ortaya koymuştur. Paradigmaların birbiriyle kıyaslanamadığı yönündeki düşüncelerini ifade eden eş-ölçülmezlik kavramıyla görecilikle suçlansa da, onun geleneksel Batı ilerleme fikrine karşı ortaya koyduğu bu model, bilim çevrelerinde büyük yankı uyandırmıştır. Sosyoloji, psikoloji, felsefe ve birçok alanda Kuhn'un paradigma kavramı ve gelişimsel modelinin tartışıldığı görülmektedir.

Bilim felsefesi alanında ses getiren Kuhn'un çalışmaları Türkiye literatürüne de katkı sağlamış, Kuhn'un düşünceleri üzerine akademik çalışmalar yapılmıştır. Fakat Türkiye'de bilim felsefesi ve bu alana katkı sağlayan felsefecilerin düşünceleri üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Kuhn da sınırlı sayıda çalışma yapılan bilim felsefecilerinden biridir.

Kuhn felsefesi ile ilgili ulaşılabilir olan Türkçe çalışmaların niteliği ve içeriğini birkaç maddede ifade edebiliriz:

1. Kuhn'un dört adet çevrilmiş kitabı ve dört adet çevrilmiş makalesi bulunmaktadır.
2. Kuhn üzerine yazılan üç adet kitap bulunmaktadır.
3. Kuhn'un bilim felsefesi üzerine altı adet doktora tezi ve dokuz adet yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Ege Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, İstanbul ve Ankara Üniversitelerinden ikişer tez çalışması yapılmıştır. Diğer tezler birer adet olmak üzere Dokuz Eylül Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Van Yüzcü Yıl Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Hacettepe Üniversite'sinde çalışılmıştır.
4. Kuhn'un felsefesi üzerine otuz adet makale ve değerlendirme yayını yapılmıştır. Bu yayınlara en çok katkı sağlayan Umut Morkoç dört yayın ve Ümit Öztürk üç yayın yapmıştır. Ayrıca Kuhn üzerine Morkoç'un doktora tezi ve Öztürk'ün yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Tüm bu akademik çalışmaların (kitap, tez, makale, değerlendirme) içeriği çoğunlukla Kuhn'un bilim felsefesinin aktarımı üzerinedir. İkinci olarak Kuhn, diğer filozoflarla karşılaştırılarak ve üçüncü olarak eleştirel bir tutumla ele alınmıştır. Bunların dışında değerlendirme yazıları, diğer bilim felsefecileriyle kıyaslanması ve düşüncelerinin farklı yaklaşımlara uyarlanması da bulunmaktadır.

Altı adet doktora tezi bulunması maalesef Kuhn üzerine akademik alandaki çalışmaların ne kadar yetersiz olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra yüksek lisans tezleri de yeterli değildir. Kuhn'un düşünceleri üzerine yapılan çalışmaların çoğu dergilerde yayın olarak yapılmıştır. Bilindiği gibi bu yayınlarda konu ve sayfa sınırı bulunduğundan Kuhn'u anlamada yeterli olmayacaktır.

Yapılan çalışmaların yetersiz olmasının nedenlerinden biri Kuhn'un bilim felsefecisi olmadan önce fizikçi olması ve bu nedenle çalışmalarında, bu alandan anlaşılması zor örnekler vermesi olabilir. Özellikle Kopernik Devrimi'nde oldukça teknik ayrıntılar veren Kuhn'u okumanın zor olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Diğer taraftan Kuhn'un kullandığı dilin anlaşılması güç ve onu çelişkiye düşürebilen bir yapıda olduğu söylenebilir.

Ülkemizde bilim ve felsefe alanında olduğu gibi felsefenin alt dalı olan bilim felsefesi alanına da yeterince önem gösterilmediği görülmektedir. Bilim felsefesi alanı hem Batı bilimini anlamak ve eleştirel yaklaşabilmek hem kendi bilim kültür etkinliğimizi oluşturmak

açısından değerlidir. Bilim felsefesi alanına üniversitelerde ihtisas yapılması, sadece bilimi anlamada değil, aynı zamanda daha kapsamlı bilim anlayışına sahip olma açısından gereklidir. Bu tezle bu kapıyı araladığımı ve duruma ışık tuttuğumu düşünüyorum.

KAYNAKÇA

- Açar, Halil Rahman** (2019). ‘Türkiye’de Bilim Hikmetinin Unutulmuş Disiplini: Bilim Felsefesi’, Fuat Sezgin Anısına Bilim Tarihine Yeni Bakışlar kitabı içinde, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, s. 55-61.
- Anlı, Ömer Faik** (2013). ‘Bir Karşıt Bilim Tezi Olarak Dilsel Görelilik: Wittgenstein, Kuhn, Rorty, Feyerabend’ Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, S:15, s. 145-168.
- Barnes, Barry** (2008). T. S. Kuhn ve Sosyal Bilimler (Çeviren: Arslan, Hüsamettin) 1. Baskı, Paradigma Yayınları).
- Bilgili, Alper** (2013). ‘Sosyal Etkenlerin Bilimsel Bilginin Oluşumundaki Rolünün Analizi: Kuhn ve Güçlü Program Örneği’ (Doktora), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgili, Alper** ‘Sosyal Etkenlerin Bilimsel Bilginin Oluşumundaki Rolü: Kuhn ve Güçlü Program Örneklerinin Eleştirel Bir Analizi’ Felsefe Dünyası, S:64, s. 196-218.
- Bozkurt, Erkan** (2016). ‘Thomas Kuhn’un Bilimsel İlerleme Kavrayışının Değerlendirilmesi’, (Doktora), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, Erkan** (2018). ‘Thomas Kuhn’un Paradigma Kavramı ve Dönüşümü’ Possible Düşünme Dergisi, S:12, s. 65-74.
- Cankoçak, Kerem** (2013). ‘Sokal Vakası Bağlamında Kuhn ve Feyerabend Eleştirisinin Güncelliği’ Doğu Batı Dergisi, S:66.
- Çelik, Ezgi Ece** (2007). ‘Thomas S. Kuhn’un Bilim Tasarımı ve Bu Tasarımın Tarihsel Arka Planı’ (Yüksek Lisans), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dal, Selin** (2020). ‘Paradigma Bağlamında Sosyoloji Disiplini: Sosyolojinin Tarihsel Sürecine Dair Epistemolojik Bir Çözümleme’ (Yüksek Lisans), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daştan, Uğur** (2013). ‘Bilimin Tarihsel Gelişim Sürecinde Thomas Samuel Kuhn’un Bilim Felsefesinin Yeri’ (Yüksek Lisans), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daştan, Uğur** (2013). ‘T.S. Kuhn Felsefesinde Mukayese Edilmezlik Kavramı’ Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:50, s. 101-114.
- Denktaş, Abdurrahman** (2015). ‘Thomas Kuhn’un Bilim Anlayışı Üzerine’ Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:3, S:1, 25-32.
- Doğan, Elif** (2016). ‘Kitap İncelemeleri: Bilimsel Devrimlerin Yapısı’, Munzur Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, C:4, S:8, s. 123-127.
- Elmas, Enis** (2019). ‘Thomas Kuhn, Paradigma ve Matematik: Bir Devrimsel Şema’ (Yüksek Lisans), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, Eyüp** (2005). ‘Thomas Kuhn’un Bilim Anlayışının Devrim Kuramlarının Gelişimine Uyarlanması’ (Doktora), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, N. Yeşim** (2006). ‘Bilim Kuramı, Bilimin Gelişmesi ve Thomas Kuhn’ Demokrasi Platformu, C.2, S:5, s. 193-205.

- Tekin, Ömer Fatih** (2011). ‘Bilim Felsefesinde İlgi kayması: Sonuçtan Sürece Geçiş’ (Yüksek Lisans), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topdemir, H. Gazi** (2002). ‘Kuhn ve Bilimsel Devrimleri Yapısı Üzerine’ Felsefe Dünyası Dergisi, C:2, S:36, s. 45-61.
- Turan, Göksel** (2010). ‘Karl R. Popper, Thomas S. Kuhn ve Paul Feyerabend’in Bilgi Kuramlarında Bilim Eleştirisi’ (Yüksek Lisans), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tümkiye, Serdal** (2017). ‘Thomas Kuhn ve Onun Mantıksal Olmayan Rasyonalitesi’ Kutadgubilig, S:34, s. 751-773.
- Türer, Celal** (1998). ‘Bilim Felsefesi’ İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 10, s. 167-183.
- Yardımcı, Alper Bilgehan** (2018). Bilimde sınır çizme problemi: Popper, Lakatos, Kuhn ve sonrası. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yardımcı, Derya** (2019) ‘Thomas Kuhn’un Paradigması ile Foucault’nun Epistemesi’nin Karşılaştırılması’ (Yüksek Lisans), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaldır, Hülya Üner, Aslı** (2009) ‘Bilimsel İlerleme ve Metot Kavramı üzerine Karl Popper ve Thomas Kuhn’ Pamukkale Üniv. Sosyal Bilimsel Enstitüsü Dergisi, S:4, s. 56-71.
- Yalçın, Şehabettin** (2001) ‘Kuhn ve Bilimsel Relativizm’ Muğla Üniversitesi, SBE Dergisi, S:6, s.1-11.
- Yay, Turan** ‘Bilim Felsefesi, Karl Popper, Eleştiri ve İktisat’ Ekonomik Yaklaşım, C:20, S:70, s. 1-29.
- Yılmaz, Tansel Erdem** (2018) ‘Thomas Kuhn’un Bilimsel Devrim Teorisi ve Imre Lakatos’un Eleştirisi’ (Yüksek Lisans) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, Recep Hira, İsmail** (2010) ‘Sosyal Bilimlerde Yöntem Tartışmaları Bağlamında Kuhn ve Rothacker’ Akademik İncelemeler Dergisi, C:5, S:2, s. 133-153.
- Yılmaz, T. Erdem Anlı, Ö. Faik** (2019) ‘Eppue Si Muove’siz Bilimin Olanağına Dair Eleştirel Bir İnceleme: Thomas Kuhn’un Bilim Teorisinden Bilim Psikolojisine’ Vira Verita, S:9, s. 48-71.